

Bilag A: Trolddomssagen mod Hans Stange.

Kilde: Falsters Sønder herreds tingbog 1688-1694 samt amtsregnskabet 1/5 1693-1/5 1694.

Falsters Sønder herreds tingbog den 8. december 1692

Anno 1692 den 8. december er her ting holdet ved Sønder Herreds ting. Stokkemændene er Hans Tønnesen i Virket, Rasmus Corneliussen i Egebjerg, Rasmus Olufsen i Listrup, Laurs Andersen i Tunderup, Oluf Hemmingsen i Meelse, Rasmus Pedersen i Sillestrup, Rasmus Lauridsen i Horreby og Jørgen Pedersen i Moseby.

Tvende kaldsmænd for hans kongelige majestæts ridefoged, som han lod fremstille, som er: Mikkel Hansen af Hasselø, Jens Andersen ibidem. De hjemle efter loven, at de haver kaldet efterskrevne, samtlige Hasselø bo- og husmænd, efter kaldssedlens videre formelding. Sognefogeden Jørgen Rydse i Væggerløse haver ved tvende mænd at lade kalde til Sønder Herreds ting på tilkommende torsdag den 8. december at møde samtlige Hasselø bo- og husmænd, at give Hans Stange på Hasselø sit skudsmål, og vidne deres sandhed om hvis dennem er bevidst om det trolddom han beskyldiges for, til samme tid og sted haver I også at lade kalde Hans Stange på Hasselø om han noget derimod haver at indvende, Nykøbing den 30. november 1692 Casper Ernst Møller, kongelige majestæts hus- og ridefoged Casper Ernst Møller proponerede: Eftersom Hans Stange foged på Hasselø af Anne Kruses af Ulslev nu nyligen bort død, og Anne Palles fra Taaderup i den holden eksamen på Nykøbings slot, så og dernæst af Anne Palles til Nørre Herreds ting er beskyldiget for trolddom og at have været trommeslager for dennem udi deres forbandede samkvem, der foruden også rygte af en og anden, om hannem for hekseri går i svang, så er ikke aleneste at få den rette sandhed at vide, til videre sagens oplysning efter høj øvrigheds befaling, samtlige Hasselø mænd efter kaldssedlens videre formelding til Sønder Herred til i dag hid stævnet at vidne deres sandhed hvis dennem om for bemeldte Hans Stanges liv og levned forhold er bevidst, mens også forskrevne Anne Palles hid stævnet at forklare hendes tilforn om Hans Stange gjorde bekendelse med videres hvis hende derom bliver tilspurgt. Begæres derfor af dommeren, at de hid stævnte personer må lovligen tages i ed, og en efter den anden særdeles og a parte må eksamineres og videre forhøres deres sandhed at bekræfte hvis dennem om Hans Stange som er her til vedermål til stede, er bevidst. Peder Krøl af Hasselø eftersom hannem såvel samtlige Hasselø mænd eden med dens forklaring er forelæst, og han derpå havde aflagt sin ed, bekende at rygte om Hans Stange haver han hørt at være en troldmand for mange år. Hans Boesen bekender, at for 13 år siden, da han tænkte på den ene side af hans hus, tilskikkede Hans Stanges kone uden nogen begæring ved deres tjenestepige Johanne Hansdat-

ter, som nu er gift med Mads Slatting af Marrebæk tvende langhalmes kærve til fornævnte Hans Boesen hvilke tvende kærve han annammede og 2 eller 3 dags tider efter han ville bruge langhalm og opløste båndet på kærven, faldt et æg ligesom et hønseæg at se midt i kærven imellem begge båndene der ud af da råbte han til manden som sad på taget at tænke ved navn Laurs Folmer og bad han, han ville se hvis sig tilråd med ægget som således midt udi kærven hvorpå Laus Folmer så ned på loftet og spurgte han Hans Boesen ad hvor er det kommet fra da bad Hans Bosen om han kan gætte det da sagde tækkemanden nej det kan jeg ikke, da sagde Hans Boesen da skal jeg sige dig det, det haver min farbroder Hans Stanges kone skikket mig, derpå sagde tækkemanden jeg vil sige dig, tag det ikke jo vil jeg så sagde Hans Bosen og tog ægget og lagde det hen på stænget på for, indtil hans kone kom hjem og da sagde han hende af dette og skik hende ægget hvilket hun straks slog i stykker da befandtes det ligesom et andet æg, en par timers tid derefter bekom Hans Boesen ligesom en kny og gysning med kuld udi kroppen som holdt den nat over til om morgenen, da han ville sætte en stige til taget at rykke på huset befandt han sig så kraftesløs at han kunne intet komme op af stigen der efter ville han forsøge at hugge på overtræerne da befandt han at hånden var magtesløs og kunne ikke føre øksen til brug, hvor over han gik med samme svaghed i 3 eller 4 ugers tid, og så behæftet at han ikke kunne få begge hans arme op til hovedet med sine hænder at tage en hat eller hue af kunne ikke heller have den magt at sidde og hvor han skulle ligge da måtte han lægge sig på sin bug og ansigt og spred hænder fra sig, så at andre ofte måtte hjælpe ham op igen ellers havde han tanke til Hans Stange såsom han havde lovet hannem en ulykkelig 10 års tid for den tid til Hans Slattis barsel at Hans Stange havde tilføjet ham den skade på formeldte barsel begærede Hans Stange af Hans Bosen at han ville hugge for hannem på et hus i Væggerløse. Men Hans Bosen svarede han kunne ikke fordi han var i en anden mands arbejde og som Hans Stang ideligen anholdte, svar, Hans Boesen derpå han kunne ikke der over lovede Hans Stange hannem en ulykke for, og sagde Hans Stange samme tid jeg siger dig det jeg sidder her på dette sted du skal se på og fornemme og tage på. Så bad Hans Bosen de hos seende nemlig værten Hans Slagter og Jeppe Jensen Væver i Gedesby som begge endnu lever at de vil drage det til minde, Hans Stange nægtede det alt forskrevne i højeste måde ej at være sandfærdigt. Husfogeden tilspurgte Hans Boesen fremdeles hvad rygte om Hans Stange var. Svarede derpå at han for lang tid siden havde haft et ondt rygte endvidere blev tilspurgt Hans Boesen hvori det onde rygte bestå beråbte sig på hans forrige bekendelse og den tanke som han havde om hannem Hans Slagter blev tilspurgt om hannem det var bevist hvis som foregik på hans barsel imellem Hans Stange og Hans Boesen hvortil han svarede at det forholdt sig således som for skrevet står i alle måder, og i det øvrige mesten ved 30

år haver hørt et ondt rygte om Hans Stange mens vil ikke sige hvor udi det onde består enten det var trolddom eller papisteri: Jens Hare blev tilspurgt hvad rygte Hans Stange havde særdeles om salig Hans Hare om han havde ikke mening om Hans Stange at have forgjort hannem den tid at Hans Hare slog Hans Stange under øret, svarede hvad rygtet angår siger han, at Hans Stange altid havde et ondt rygte, om Hans Hare som hans broder sagde han at den salige mand havde de tanker at Hans Stange tilføjte hannem den store smerte og skade udi hans hånd og arm for sig selv kunne han sige det at have mistanke om hans morbroder Hans Stange i det han har haft store skade på sine bæster og kvæg af årsag at Hans Stange pløjet hannem for nær af et stykke jord som Jens Hare drev tilbage igen at Hans Stange truede hannem med de ord ve jeg siger dig det du skal holde et syfte tilbage, ydermere sagde til hannem såsom Jens Hare havde gode og stærke plovbæster og veldrivendes est du så trasig stiv og veldrivendes og kan så drive ve du, du skal holde et syfte tilbage. En 14 dags tid der efter miste han 5 kær i fuld græs og så hvert år miste der efter både kvæg og får. Hans Stange svarede dertil at den liden af pløjen var ikke umage værd at tale om holde sig ellers uskyldig ej udi ringeste måde at have hannem eller nogen tilføjte nogen skade så han ej heller kunne: Jeppe Clausen blev tilspurgt hvad rygte Hans Stange havde svarede at Hans Stange altid havde et ondt rygte, så længe han kunne mindes, om trolddom videre tilspurgte hannem om Hans Stange havde bevist noget trolddom imod hannem, hvortil han svarede nej dog alligevel havde mistanke om hannem i det af årsag den tid Hans Stange skulle tage 6 stykker får af 12 stykker for Hans Andersen i Nykøbing tog Hans Stange og vejede hvilke de bedste var hvor imod Jeppe Clausen modsatte sig imod og sagde til Hans Stange: I gør ikke ret der udi at I udbeder og tager de bedste får hvortil Hans Stange svarede med en trussel hvem skulle ikke både af denne strid og derefter miste de deres får og kunne ingen holde. Jørgen Korte blev tilspurgt om han kunne beskyjde Hans Stange for noget og hvad rygte han haver hos dennem på landet, hvortil han svarede at han havde altid hørt som en snak at Hans Stange var berygtet for en troldmand. Jens Krøl svarede ligesom den forrige, Hans Mikkels svarede efter husfogeden tilspurgte hannem hvad rygte Hans Stange havde hos dennem på landet at Hans Stange så længe han kunne mindes og udi 30 år haver vorren berygtet for en troldmand. Niels Peders Kaare betro at havde kun vorren noget ved gård dog født på landet at have altid hørt et ondt rygte som vidne om Hans Stange, Rasmus Stange Hans Stanges brodersøn vidner ligesom de andre, Jens Nielsen vidner ligesom de andre. Jens Peders Mikkels vidner ligesom de forrige Mikkil Rasmus Falmer vidner så længe han kan huske at Hans Stange har vorren berygtet for trolddom. Mens om han kunne det må Gud og godfolk vide. Oluf Peders vidner ligesom de andre, Niels Lauridsen vidner at han haver altid hørt at Hans Stange har vorren

berygget for en troldmand. Morten Pedersen vidner at han haver hørt af andre at Hans Stange har vorren berygget for en troldmand, Hans Stange nægtede det udi højeste måde ej at være udi nogen trolddom delagtig ej heller har forgjort nogen menneske, bæster, kvæg og får desligeste, Anne Palles af Taaderup blev tilspurgt og erindret for retten at vedstå hvis hun udi den holdte eksamen på Nykøbing slot så og for retten på Nørre herreds ting om Hans Stange har bekendt mens ingen steds har vorren til vedermål mens som Hans Stange er udi nærværelse om hun kan på sige hannem at være en troldmand og trommeslager på troldfolkenes samkvem hvortil hun svarede at hun havde hørt det af Anne Kruses at han har været en troldmand, og trommeslager for sig selv kunne hun ikke sige dette. Ridefogeden er af retten om al forskreven tingsvidne begærendes i lige måde har Hans Stange og tingsvidne begærendes.

Falsters Sønder herreds tingbog den 19. januar 1693

...endnu forestillede ridefogedens fuldmægtig tvende kaldsmænd navnlig Mikkell Hansen på Hasselø og Jens Rasmussen i Væggerløse de hjemlede efter loven med ed og oprakte fingre lovlig med otte dags varsel at have kaldet til Sønder Herreds ting d. 19. januar Hans Stange på Hasselø mod sag og dom for beskyldiget trolddom efter forhen for værget tingsvidne....hvorpå blev fremlagt velbemeldte ridefogedens skriftlige indlæg og påstående imod Hans Stange dateret den 19. januar 93 som blev læst og påskreven Hans Stange er dog begærendes at hannem tingsvidne måtte forundes og dilation derimod at svare sagen er optagen til doms til i dag 6 uger.

Falsters Sønder herreds tingbog den 2. marts 1693

Blev for retten af herredsfogeden og de otte stokkemænd i dag afsagt dom over Hans Stange på Hasselø som begge parter begærede beskreven og lyder dommen ord som efterfølger
...eftersom hans kongelige majestæts hus- og ridefoged over Falsters amt seigneur Caspar Ernst Møller haver ved tvende mænd lovlig indstævnet her til Sønder Herreds ting udi Falster, Hans Olsen Stang på Hasselø imod sag og dom, eftersom han er udlagt for en troldmand af Anne Kruses af Ulslev og Anne Palles af Taaderup til Nørre Herredsting er beskyldt, og at skulle have været deres trommeslager udi deres ugudelige samkvem, og han ej har været stævnet udi rette imod dennem noget at svare da er efter høj øvrigheds befaling samtlige Hasselø mænd til Sønder Herreds ting indstævnet at vidne deres sandhed, hvis dennem om for bemeldte Hans Olsen Stanges liv og levnedforhold er bevidst som her til vedermål tilstede var, da er Peder Krøls vidne således at han haver hørt at Hans Stange haver været en troldmand udi mange år Hans Boesen bekender, at Hans Stange lod hannem tilskikke ved sin tjenestepige tvende langhalmskærve, og der udi befandtes et æg

ligesom et hønseæg og det blev sønderslået, og eftersom Hans Stange en 10 års tid for den tid, havde lovet formeldte Hans Boesen en ulykke som han skulle se og tage på fordi han ville ikke hugge hannem et stykke hus op udi Væggerløse, og da sagde Hans Stange til Hans Boesen, jeg siger dig det jeg sidder her på denne sted at du skal se på og fornemme at du skal få samme ulykke og Hans Boesen blev tilføjet samme skade og fattede de tanker at Hans Stange ved samme æg havde det gjort, hvilket udi tingsvidnet vidtløftigen er at se, videre blev Hans Boesen tilspurgt, hvad rygte Hans Stange han havde og hvor udi det bestod, da han beråbte sig på sin forrige bekendelse og de tanker som han havde til ham. Hans Slagter blev og tilspurgt om han og var bevidst hvis som foregik på hans barsel imellem Hans Stange og Hans Boesen, hvortil hans svarede, at det forholdt sig således som for skrevet står, udi alle måder og i det øvrige meste ved 30 år, havde hørt et ondt rygte om Hans Stange mens ville ikke sige hvor udi det bestod enten det var trolddom eller papisteri. Jens Hares bekendelse om Hans Stange er således, at han haver haft stor skade på sine bæster og kvæg af årsag at Hans Stange havde pløjet hannem noget af et stykke jord som Jens Hare haver igen tilbage drevet, og derfor Hans Stange truet hannem med de ord og sagde jeg siger dig det est du skal holde et syfte tilbage, og der efter bekommet stor skade både på kvæg og får som af tingsvidnet vidtløftigen kan ses, samt de andre Hasselø mænd vidne og udsiger, at de så længe de kan mindes haver det hørt af andre at Hans Stange var en troldmand, mens ikke over hannem beviser at have gjort nogen trolddomsstykker, eller noget tilføjet og skadet. Anne Palles af Taaderup fremkom for retten og blev tilspurgt om hun ville vedstå hvis som hun havde tilforn bekendt på Hans Stange på Nørre Herredsting, om hun kunne på sige hannem at være en troldmand og trommeslager på troldfolkenes samkvem, hvortil hun svarede at hun havde hørt det af Anne Kruses af Ulslev at han var en troldmand og trommeslager, for sig selv kunne hun ikke sige det, hvorfor sættes af kongelig majestæts hus- og ridefoged Caspar Ernst Møller udi rette om han ikke efter lovens pag. 863 10. articul bør at have sin hovedlod forbrudt, og at arbejde på Bremerholm sin livstid. Hans Olsen Stange fremlagde for retten et indlæg imod ridefogeden og det vidtløftig udi sin mening indeholder at der ej så god forklaring og bevislighed er gjort som ske burde, og der udi sig beråber uskyldig at være, og der udi sig formærker eller formener for hus og ridefogedens tiltale fri at være hvorpå parterne var dom begærendes. Da efter tiltale gensvar og denne sags beskaffenhed da er herpå således for retten kendt og afsagt, at ved det Hans Olsen Stange ikke så lovlig som ske burde er overbevist endnu, at han haver gjort nogen trolddomsstykker, hvorfor han for ridefogedens tiltale udi denne post til Bremerholm fri at kendes. Mens for den anden post som er bevist at han haver truet og lovet ulykker som loven omtaler derfor tilkendes han, at efterdi han med forsæt vil skade andre,

han derfor at have sin hovedlod forbrudt til herskabet efter lovens sjette bogs 863. udi det 10. articul.

Bilag til ridefogedens uvisse indkomster i amtsregnskabet 1/5 1693-1/5 1694

...Af Hans Stang på Hasselø efter dom annammet 16 rigsdaler 4 mark.

... Anno 1693 d. 27 oktober var jeg Peder Hansen af Systofte Herredsfoged i Sønder Herred i Falster efter kongelig majestæts hus- og ridefoged seigneur Caspar Ernst Møllers begæring i hans fuldmægtigs Jes Taysen Tilsens overværelse i Hans Olsen Stanges gård på Hasselø med efterskrevne vurderingsmænd navlig sognefogeden Jørgen Rydse i Væggerløse, Peder Krøl, Niels Pedersen og Jens Olsen Hare på Hasselø, som hans bo forhen lovlig havde registreret og vurderet, og samme befunden udi alt til 86 daler og 8 skilling formue, hvorfra skulle afgå den bevislig gæld og processens med dommens bekostrning, såvel som kvindens lod til samme 61 daler 8 skilling. Og blev så til overs Hans Stanges hovedlod som hans kongelig majestæt er hjemfalden 25 sletdaler hvortil blev indførsel gjort udi boet, og til udlæg: 1 rødblisset hoppe vurderet for 4 daler 1 mark, 1 rødstjernet ditto for 5 daler, 1 sorthjelmet ko for 3 daler 2 mark, 1 liden bryggerkedel for 4 daler og en jernkakkelovn 8 daler 1 mark, som er 25 sletdaler. Hvilket imod rede penge at indløse manden efter begæring blev dilation given efter loven ...